

žitější je ovšem vytváření pracovních příležitostí (včetně veřejných prací) a rekvalifikace, přizpůsobené charakteru daného sousedství. Zdůraznil důležitou úlohu sociálního pracovníka informujícího o různých možnostech podpory a napomáhajícího k jejich využití.

O hlavních problémech komplexní regenerace měst v ČSFR referoval M. Baše; sociálním aspektům problematiky věnoval pozornost M. Turba (Praha). Z. Ryšavý (Praha) sledoval peripetie dosavadního demografického a ekonomického vývoje Českolipska a popsal úskalí, před nimiž oblast stojí následkem omezení jaderné těžní produkce. Identifikaci problémových průmyslových regionů v ČSFR se věnoval M. Illner (Praha).

Dva příspěvky se zabývaly speciální problematikou bydlení. Přednáška V. Cepla z Prahy, tlumočená P. Frischmannem a soustředěná na zásady a přednosti plného uplatnění principů tržního hospodářství v bytové sféře, zaujala absencí větších starostí se sociálními dopady takto orientované bytové politiky. Ty byly naopak v popředí pozornosti v příspěvku E. Kaltenbergové-Kwiatkowské (Varšava) o problémech bydlení v současném Polsku, zvláště v souvislosti s očekávanou privatizací domovního fondu. Velmi zajímavé byly údaje o podílu nájemného v celkových příjmech a vydáních v domácnostech s různými charakteristikami úrovně bydlení. O úpadku vnitřních částí Dublinu a stoupající nezaměstnanosti (až 20 %) v důsledku hospodářské regrese referoval A. MacLaran. E. Preteceille (Paříž) hovořil o nových tendencích k sociální prostorové segregaci, které se v poslední době projevují v pařížské aglomeraci v souvislosti s globálními procesy deindustrializace, diferenciace a polarizace ve vývoji jednotlivých francouzských regionů. Do městského centra se stěhuje majetná vrstva profesionálů (gentrifikace), vytlačující tamější chudší obyvatele do dělnických předměstí na východ od Paříže.

Sociální souvislosti a dopady byly akcentovány i v některých příspěvcích třetího bloku věnovaného problémům vztahů mezi trhem, plánováním a rozvojem měst. J. Ladányi (Budapešť) se soustředil na iden-

tifikaci sociálních subjektů, které na transformaci hospodářského systému v Maďarsku nejvíce doplatí ("losers"). Tuto "novou chudobu" lokalizuje do zemědělských oblastí na východě a jihovýchodě země, do drobných obcí bez kloudné infrastruktury, a do některých částí Budapešti, kam se soustřeďuje chudé, zejména romské obyvatelstvo z venkova.

S. Villadsen a O. W. Andersen (Roskilde) se zamýšleli nad situací v sociálních službách na pozadí trendu k privatizaci a marketizaci, který se stále silněji uplatňuje v západoevropských zemích, v nichž byla až donedávna úloha státu velmi výrazná. V typologii organizací poskytujících sociální služby upozornili zejména na organizace smíšeného typu, v nichž se nyní v různé kombinaci uplatňují prvky občanské svépomoci, samosprávy i státní (tj. hlavně finanční) účasti. (V diskusi k přednášce uvedl D. Donnison jako optimální model řešení vztahů mezi soukromým a státním poskytováním služeb takový postup, při němž místní správa, z pověření samosprávy tlumočící potřeby a požadavky obyvatel, zadává poskytování služeb několika vzájemně si konkurujícím soukromým podnikatelským organizacím, přičemž na úhradě nákladů za služby participuje stát.)

K výrazněji sociologicky (a teoreticky) zaměřeným příspěvkům předneseným na semináři, jehož tematika byla převážně sociálně "aplikační" povahy, patřila především studie C. Pickvance (Canterbury) obsahující typologii občanských hnutí v západoevropských a bývalých socialistických zemích, s důrazem na rozbor jejich vztahů ke státu a lokálním politickým subjektům. Obdobného rázu byl také již citovaný příspěvek O. Janického (Moskva), který se zabýval strukturou a motivací aktérů činných v oblasti ekologické aktivity na místní politické scéně v (dříve) sovětských městech.

S. Montin a J. Olsson (Örebro) vyšli ve společné přednášce o "řešení problémů v dynamické společnosti" z rozboru složitých rozhodovacích procesů v moderní, rychle se proměňující společnosti, v níž tradiční modely vztahů mezi centrem a lokalitou, politickým a ekonomickým, veřejným a soukromým ztrácejí dřívější interpretační hod-

notu. V empirické části přednášky referovali o dobrých zkušenostech s nebyrokratickým, projektově orientovaným přístupem v rozhodování o řešení problémů postihujících hospodářsky upadající oblasti ve Švédsku formou konzultativních agencí těsně spolupracujících s konkrétními "aktéry" - v daném případě drobnými zemědělci.

Problematikou řešení sociálních konfliktů na místní úrovni se zabýval také příspěvek P. Atkinse z Melbourne, kde dobře situované a politicky vlivné obyvatelstvo vilových čtvrtí se z titulu péče o udržení esteticky a zdravotně kvalitního prostředí své čtvrti postavilo proti projektům (rozšíření přivaděčů, stavba vysokonapěťového elektrického vedení) nezbytným z hlediska širšího veřejného zájmu, případně zájmu chudších vrstev obyvatel (zlepšení dosažitelnosti městského centra).

P. Halouzka (Praha) se ve své ekonomicky orientované přednášce zabýval problematikou změn v postavení místní správy vůči ostatním hospodářským subjektům působícím na vývoj města, vyvolaných přechodem od centrálního plánování k tržní ekonomice.

Specificky urbanistické aspekty vývoje měst byly pojednávány - vedle přednášek M. Baše a W. Bora (Londýn), které se týkaly problematiky regenerace měst v ČSFR a v Anglii - v samostatném celovečerním programu s prezentací konkrétních příkladů z urbanistické praxe. Prof. R. Geddes (Princeton) rozvíjel a na diapozitívech dokumentoval hlavní zásady nového územního plánu pro newyorský region. Na rozdíl od předchozích je tento plán koncipován mnohem komplexněji - vedle tradičních cílů a komponent zahrnuje například i rozšíření cenově dostupného bydlení, sociálně spravedlivější distribuci příležitostí k práci a ke vzdělávání, zlepšení administrativní struktury regionu a zvýšení estetické kvality krajiny, mj. i kompaktností zástavby oproti dosavadnímu neorganickému rozptýlu. Český architekt J. Hornley z Melbourne podal instruktivní přehled různých organizačních forem a technických řešení bytové výstavby a přestavby v Melbourne, s důrazem na formy svépomocné účasti obyvatel a na rozsáhlé spektrum podpor, které jsou tam

pro bydlení různých skupin obyvatel k dispozici.

Do programu semináře dobře zapadla exkurze do Kladna. Vizuální dojmy z přestavbového území centra a z moderních i archaických provozů místní ocelárny, doplněné odborným výkladem, připomněly mnoha zahraničním účastníkům semináře situaci, kterou ještě v nedávné době procházela řada západoevropských průmyslových aglomerací.

V celkovém charakteru semináře převládala prezentace empirických nálezů a rozborů, zaměřených na aplikaci v sociální, politické a urbanistické praxi. Užitečným doplňkem tohoto konkrétního zaměření bylo několik příspěvků obracejících pozornost i k teoretické dimenzi a relevanci pojednávaných témat.

Přes své zacílení k problémům společenské praxe nemohl seminář samozřejmě podat nějaký návod na jejich řešení, ať už jde o problémy hrožící hospodářské regrese v regionech s tradiční průmyslovou základnou, přestavby měst a bydlení, o nichž zevrubně referovaly příspěvky středoevropských účastníků, či o problém nejakutnější, tvořící téma příspěvku D. Seferagicové ze Záhřebu - "Sociální aspekty městského života za války - chorvatský příklad". Seminář však určitě přinesl množství podnětů naznačujících, které směry odborného zkoumání a jím ovlivňované praxe se jeví slibnější, a v čem je třeba postupovat obezřetněji.

Sociologicky orientované příspěvky obsahovaly většinou empirický materiál a závěry implicitně se vztahující, občas i explicitně se odvolávající na různé teorie středního dosahu a padající do rámce sociologie sídel (urbanizace; struktura osídlení; lokální sociálně prostorová diferenciací atp.), příp. do obecné sociologie (rodící se teorie vzniku a fungování občanských hnutí; decizní procesy na lokální úrovni). Podnětnost a přínos semináře však spočíval v tom, že v soustředění na sídelní jeviště dějů dokumentoval zároveň hloubku a mnohostrannost proměn, jimiž procházejí státy střední Evropy, tíži problémů, které tyto proměny vyvolávají, a tím i naléhavost úkolu teoretického zvládnutí středoevropských revolucí, svými ideami a cíli sice jakoby

retrospektivních, v ostatních konstitutivních znacích však nových a ojedinělých.

Není to však jen střední Evropa, teré se týkal empirický obsah a teoretická relevance přednesených sdělení. Z přednášek zahraničních účastníků bylo patrné, že i západní Evropa, k níž se její sousedka dnes obrací za radou a pomocí, prochází sama hlubokými transformacemi, byť méně nápadnými díky poměrně krotkosti politického vyjádření a povolvnosti nástupu. Změny iniciované vědeckými objevy a technologickými inovacemi a strukturální proměny v ekonomické sféře, představují svými společenskými a sociálně prostorovými důsledky zřejmě cosi významnějšího a dlouhodobějšího, než jsou obvyklá čtení v podstatě vyrovnané hladiny hospodářského a politického života, vyvolávaná střídáním vládních garnitur a kolísáním

hospodářské prosperity. Reflexe těchto procesů v příspěvcích západoevropských účastníků rozšiřovala původně užší geografické zacílení tematiky semináře, implikované jeho titulem a nadhazovala problematiku komparability vývoje v západní a střední Evropě a jeho globální podmíněnosti.

Zdá se proto, že seminář splnil svůj účel, a neklamal patrně ani své účastníky. Přes značnou tematickou šíři sdělení a pestrost etnického původu a profesionální specializace jejich autorů, svědčila jejich permanentní a téměř stoprocentní přítomnost na zasedáních o živém zájmu o každou přednášku, což potvrzovaly i následující diskuse.

Sborník příspěvků na semináři přednesených bude po vydání k dispozici jak autorům tak širšímu okruhu zájemců.

*Lubomír Kotačka*

## **Projekt "Spolupráce pro životní prostředí ve střední Evropě"**

(Environmental Partnership for Central Europe)

Tento projekt vznikl v roce 1991 na základě snahy několika nadací amerických, západoevropských a japonské poskytnout finanční, technickou a organizační pomoc, která by přispěla k řešení problémů životního prostředí v Československu a napomohla k vytvoření strategie trvale udržitelného vývoje.

Forma projektu a cílové skupiny byly zvoleny na základě studie dvou právníků z USA, Davida Huntera a Margaret Bowman, kteří doporučili, vzhledem k objemu finančních prostředků, orientovat projekt na nevládní neprofitové organizace (NGO) a místní správu. Finanční podpora se uděluje ve formě grantů do maximální výše 5 000 USD na jeden projekt. Technická a organizační podpora zahrnuje nabídku zahraničních expertů, stáží v zahraničí, literatury, kontaktů apod. O poskytnutí grantu, ať už ve formě finanační či technické podpory, rozhoduje Poradní výbor, složený z 5 odborníků z Československa.

Hlavní prioritou Partnership při udělování grantů je získání zájmu a aktivizace

veřejnosti pro řešení problémů životního prostředí, zlepšení úrovně a organizace práce nevládních organizací a posílení jejich významu při tvorbě nových institucí v ČSFR, zvýšení efektivity práce a možnosti místních úřadů v oblasti ochrany životního prostředí. Dále chce Partnership umožnit přístup NGO a místní správě k informacím a západním postupům při ochraně životního prostředí. Podpora Partnership může také organizaci umožnit snadněji získat a využít rozsáhlejší spolupráci např. s EBRD (Evropskou bankou pro spolupráci a rozvoj), Světovou bankou, U. S. Aid a dalších.

Partnership nepodporuje politické organizace, politické kandidáty, církevní instituce nebo výdělečné organizace. Rovněž nemůže financovat stipendia na vysokých školách a vědecký výzkum.

Partnership sídlí v Praze (díky podpoře Sociologického ústavu ČSAV využívá jednu kancelář v budově ústavu) a jeho pobočka v Bratislavě. Zástupcem Partnership pro Československo je Susan S. Cleveland.

Další informace o projektu a seznam udělených grantů je možné získat na adrese: EPCE, Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. (02) 26 50 18, fax (02) 235 78 88.

*Jitka Klinkerová*

*"Pražská deklarace", v které absolventi postgraduálního urbanistického studia na Univerzitě Johnse Hopkinse v Baltimore formulovali svá doporučení pro činnost místní správy a samosprávy v zemích bývalého sovětského bloku, stojí za pozornost přinejmenším ze dvou důvodů. Deklarace systematicky rekapituluje některé ze základních principů, jež se uplatňují v činnosti místních orgánů v demokratických společnostech, a činí tak s předvídavým pochopením pro specifickou situaci střední a východní Evropy. Deklarace je vnímavá k obtížím spojeným s jakýmkoliv přenášením poznatků mezi dosud velmi odlišnými společenskými kontexty. "Pražská deklarace" je orientována urbanistickým zaměřením autorů a některé oblasti činnosti místní správy, např. otázky sociální politiky, nechává stranou.*

*Michal Illner*

## **Pražská deklarace**

**Zásady pro práci místních samospráv ve střední a východní Evropě**

### **Úvod**

V týdnu od 1. července 1991 se v Praze sešli odborníci na místní samosprávu a politiku rozvoje měst i venkova z dvaceti jedné země střední i východní Evropy a dalších zemí celého světa na 21. výroční konferenci Johns Hopkins International Urban Fellows, kterou pořádal Institut pro politická studia University Johnse Hopkinse v Baltimore ve spolupráci se Státním ústavem pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Účastníci konference vypracovali soubor zásad, které by mohly pomoci při reformě místních orgánů a při vytváření politiky rozvoje v mnoha částech střední a východní Evropy.

Úvodem k předloženým koncepčním zásadám účastníci konference zdůrazňují, že:

- zkušenosti nelze přenášet bez jejich zásadního přizpůsobení místním podmínkám, tradicím a historickým souvislostem;
- zkušenosti řízení rozvoje měst a venkova v systému tržního hospodářství nejsou zdaleka jednoznačné a vytvářely se v komplikovaném procesu pokusů a omylů;
- západní zkušenosti samy o sobě jsou rozmanité a proměnné a zůstávají otevřené dalším úpravám a změnám.

Účastníci konference se nicméně domnívají, že by bylo užitečné vyjádřit nejdůležitější poznatky řešení rozvoje měst a regionů jak v tržně orientovaných, tak i ve centrálně řízených hospodářských systémech a pomoci tak procesům proměn, které nyní probíhají ve střední a východní Evropě. V tomto duchu je předkládána tato Pražská deklarace našim kolegům.

Deklarace začíná výčtem obecných principů, týkajících se místní správy a plánování v systému tržního hospodářství a dále vyjadřuje konkrétnější zásady pro

pět rozhodujících oblastí: (1) úloha a funkce místní správy, (2) místní hospodářský rozvoj, (3) ochrana životního prostředí, (4) památková péče a (5) bytová politika.

### Obecné zásady

(1) *Potřeba místních reforem.* Úspěch reformních snah ve střední a východní Evropě nezávisí pouze na opatřeních provedených na celostátní úrovni. Stejně důležitá a možná i důležitější je institucionalizace demokratických reforem na místní úrovni rozvojem adaptabilního a autonomního systému odpovědnosti místní správy.

(2) *Úloha státu v tržním systému.* Spoléhat se pouze na trh je stejně nespolehlivou cestou k zlepšování života ve městech a na venkově, jako spoléhat se výhradně na činnost státu. Spíše je zapotřebí dosáhnout mezi těmito dvěma činiteli rovnováhy. Plánování a zapojení státu je nezbytné i v tržních ekonomikách. Žádoucí rovnováha mezi trhem a státem se však bude v jednotlivých sférách i zemích výrazně lišit.

(3) *Korekce důsledků tržního systému.* Plánování a zapojení státní správy jsou v systémech tržního hospodářství i nadále nezbytné. Musí se však spíše zaměřit na nápravu nedokonalosti trhu, než na jeho nahrazování administrativními příkazy. To vyžaduje používat náročných "trh usměrňujících" nástrojů, které podněcují k veřejně užitečným cílům, místo "trh nahrazujících" nástrojů, které by administrativními metodami nahrazovaly funkci trhu.

(4) *Účast veřejnosti.* Účinné místní plánování je jak politickým, tak i technickým procesem. Plány a rozhodnutí nebudou účinnými, pokud se jim nedostane široké veřejné podpory. K jejich vypracování i realizaci je proto nezbytná aktivní účast veřejnosti.

(5) *Školení a výměna informací.* Základní a nezbytnou podmínkou pro činnou práci místních volených zástupců, odborníků i široké veřejnosti je vyšší úroveň vzdělání a školení, spolu s lepším přístupem k informacím. Tyto předpoklady jsou předpokladem porozumění, vypracovávání a realizace politiky rozvoje měst a regionů v rodícím se tržně orientovaném prostředí. Veřejné i soukromé financující organizace ve střední a východní Evropě i v zahraničí se musí přednostně zaměřit na školení a výcvik pro tento typ práce.

### I. Úloha místních orgánů

(1) *Nezbytnost místní správy.* Autonomní místní správa je absolutně nepostradatelnou pro plnění nezbytných závazků a funkcí správy v tržně orientované ekonomice, jako je např. poskytování veřejných služeb a určování a vytváření rámcové místní koncepce pro soukromá rozhodnutí. Autonomní místní správy snáze formulují rozvojovou politiku, uspokojující rozličné místní potřeby a řešící různé místní zájmy a problémy. Zvyšují tak demokratický charakter správy lépe reagující na místní podmínky.

(2) *Předpoklady samosprávy.* Efektivnost místní správy závisí na možnosti samostatných rozhodnutí. To vyžaduje přinejmenším:

- přímé demokratické volby místních představitelů;